

FAKTORİNG İŞLEMLERİNİN VERGİSEL BOYUTU VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR¹

Ahmet EROL

İstanbul Defterdar Yrd. (Maliye Başmüfettişi)

1. GİRİŞ

1980’li yıllardan itibaren Türkiye ekonomisi ciddi anlamda bir kabuk değişikliğine yöneldi. İçe kapalı, dışalımçı ekonomik siyasalar (politikalar yerine, dışa açık, rekabetçi bir siyasa benimsendi. Kısa dönemde bu seçimin önemli sancıları olduğu kuşkusuzdur. Ancak, bugün 1980’lerden 18 yıl sonra bu yapısal dönüşümün ülkede ciddi bir ekonomik güç, ciddi bir itici güç yarattığı; bireysel girişimleri hızlandırdığı ve bireylerin dünya koşulları altında özgüvenlerini pekiştirdiği; teknolojik anlamda büyük bir atılım yapıldığı ve özellikle bilgisayar ve birtakım yüksek teknoloji ürünlerinin ülkeye getirilmesi ve kullanımı konusunda önemli ilerlemelerin sağlandığı; bilgi ve teknoloji çağına uygun eğitim atılımları yapıldığı; birçok alanda dünya ile rekabet edebilecek düzeye gelindiği görülmektedir.

1980’li yıllarla birlikte Türk finans kesiminde de önemli bir dönüşüm ve yapısal değişim başladığı görülmektedir. Bu yapısal değişimde yasal düzenlemelerde yapılan değişikliklerin ve esnek yaklaşımların katkısı büyük olmuştur. Kambiyo ve dış ticarete dönük yasal düzenlemelerde yapılan önemli değişiklikler bu kesimde önemli dönüşümlerin ve yapısal değişimlerin hızını ve gücünü artırdı. Bugün Türk finans kesimi sermaye birikimi dışında çok büyük ölçüde dünyanın gelişmiş ülkeleri ile birçok alanda rekabet edebilecek düzeye gelmişlerdir.

Finansal kiralama, sermaye piyasası, yatırım fonları, yatırım ortaklıkları, borsa, aracı kurumlar, faktoring gibi çağdaş finansal kurumlar hep 1980 ve sonrası yılların yapıtlardır. Faktoring, bu yeniden yapılanmanın ve dışa açılmanın bir sonucu olarak,

¹ Bu yazı, 01.05.1998 tarihindeki yasal düzenlemeler dikkate alınarak yazılmıştır.

öncelikle tüm dünyada olduğu gibi banka yapısı içinde ülkemize gelmiş; daha sonra, bankaların desteği ve ortaklıkları ile bağımsız tüzel kişilikler durumuna gelmiştir. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı istatistiklerine göre; 1992’de 14 adet olan faktoring şirketi sayısı, 1994’te 63’e çıkmıştır. 1994 yılında yaşanan ekonomik ve finansal bunalım nedeniyle bu sayı 1995 yılında 45 gerilemiştir. 1996 yılında bu sayı 47 olmuştur. En son verilere göre banka iştirakli faktoring şirketlerini sayısı 17, diğer sermayeli faktoring şirketlerini sayısı 41 olmak üzere toplam 58 adet faktoring şirketi finans kesimi içinde hizmet sunmaktadır.

2. FAKTORİNG HAKKINDA GENEL BİLGİ

Faktoring; alacakların temellükü karşılığında belli hizmetlerin verilmesi ilkesine ve temeline dayanan bir finansal kurumdur. Alacak temlikli faktoring işleminin temelini oluşturmaktadır. Yasal düzenlemeler de, bu temele dayalı olarak yapılmıştır. Alacak temlikinin bulunmadığı bir finansal ilişkide faktoringten söz etmek olanaklı değildir.

Uygulamada ortaya çıkan faktoring türleri aşağıda belirtilmektedir:

1. İç Faktoring (Domestic Factoring)
2. Uluslararası Faktoring (International Factoring)
3. Geri Dönülemez Faktoring (Non Recourse Factoring)
4. Geri Dönülebilir Faktoring (With Recourse Factoring)
5. Açık Faktoring (Disclosed Factoring)
6. Örtülü Faktoring (Undisclosed Factoring)
7. Ön Ödemeli Faktoring (Prepayment Factoring)
8. Ön Ödemesiz Faktoring (Without Prepayment Factoring)
9. Vadeli Faktoring (Maturity Factoring)
10. Toptan Faktoring (Bulk Factoring)
11. Aracılı Faktoring (Agency Factoring)
- 12.

3. KONUYA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

3.1. Özel Yasal Düzenlemeler

Faktoring işlemlerinin yasal dayanağı 06.10.1983 tarih ve 18183 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 90 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname’dir. Anılan KHK’nin 1’inci maddesine göre söz konusu KHK’nin amacı; faiz veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle sürekli olarak ödünç para verme işleriyle uğraşan gerçek kişilerin ve finansman şirketleri ile faktoring şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesidir.

90 Sayılı KHK’nin 3’üncü maddesinde faktoring şirketi tanımlanmıştır. Buna göre; mal ve hizmet satışlarından doğmuş veya doğacak alacakları temellük ederek, tahsilini üstlenen, bu alacaklara karşılık ödemelerde bulunarak, finansman sağlayan şirketler faktoring şirketi sayılmaktadır.

90 Sayılı KHK'nin 13'üncü maddesine göre; Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, TC Merkez Bankası'nın görüşünü alarak, faktoring şirketlerinin kuruluş ve faaliyetleri ile ilgili usul ve esasları düzenlemeye yetkili kılınmıştır. Bu yetkisini kullanan Müsteşarlık, Faktoring Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik'i 21.12.1994 tarih ve 22148 sayılı resmi Gazete'de yayımlamıştır.

Faktoring şirketinin kurulması için Hazine Müsteşarlığı'ndan ön izin ve kuruluşu takiben de faaliyet izni alınması zorunludur. Faktoring şirketinin şube açması da Müsteşarlığın iznine tabidir. Faktoring şirketi anonim şirket olarak kurulmak zorundadır. 20.03.1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelik değişikliği ile en az ödenmiş sermaye tutarı 500 milyar lira olarak değiştirilmiştir.

Anılan Yönetmeliğin 8'inci maddesine göre; faktoring şirketlerinin yapamayacakları faaliyetler aşağıda belirtildiği gibidir:

1. Faktoring faaliyetleri ile doğrudan ilgisi bulunmayan faaliyetler ile iştilal edemezler.
2. Teminat mektubu veremezler.
3. Mevduat veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı para toplayamazlar. (Sermaye Piyasası Kanunu'na göre menkul kıymet ihracı ile uluslararası piyasalardan ödünç para alınması bu hükmün dışındadır.)
4. Kambiyo senetlerine dayalı olsa bile, bir mal veya hizmet satışından doğmuş olduğu fatura veya benzeri belgelerle tevsik edilemeyen alacakları satın alamazlar veya tahsilini üstlenemezler.

Borçlanma sınırı faktoring şirketleri açısından temel bir öge durumundadır. Yönetmeliğin 9'uncu maddesi uyarınca, faktoring şirketleri özkaynaklarının 15 katından fazla borçlanamazlar. Burada kullanılan özkaynaklar deyimi; faktoring şirketlerinin ödenmiş sermayeleri, yedek akçeleri, emisyon primleri ve 3 aylık dönem sonları itibarıyla düzenlenen mali tablolarında yer alan dönem karının % 50'si toplamından, varsa zararların düşülmesi sonucu elde edilen bakiyeyi ifade eder.

Yönetmeliğin 10'uncu maddesi uyarınca, faktoring şirketlerinin müşterileri ile yapacakları işlemleri için yazılı sözleşme düzenlemeleri zorunludur.

Yönetmeliğin 12'nci maddesine göre, faktoring şirketlerinin faaliyetleri Maliye Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı'nın denetimine tabidir.

3.2. Diğer Yasal Düzenlemeler

3.2.1. Borçlar Kanunu

Borçlar Kanunu'nun 162-172 arası maddeleri alacağın temlikini düzenleyen maddelerdir. Anılan Yasanın 162'nci maddesine göre; kanun ve akit ile veya işin mahiyeti icabı olarak men edilmiş olmadıkça borçlunun rızasına bakılmaksızın alacaklı, alacağını üçüncü bir şahsa temlik edebilir. Ayrıca Yasanın 163'üncü maddesi uyarınca, temlikin geçerli (muteber) olabilmesi için yazılı bir şekilde yapılması gerektiği belirtilmiştir.

3.2.2. Türk Ticaret Kanunu

Türk Ticaret Kanunu'nda factoring işlemlerine uygulanabilecek bir hüküm bulunmamaktadır. Uyuşmazlıkların çözümünde Borçlar Kanunu hükümlerine göre hareket edilmektedir.

3.2.3. Bankalar Kanunu

3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 44'üncü maddesi uyarınca, krediler ancak açıldıkları kişilere kullanılabılırler. Factoring işlemlerinde; factor borçlunun riskini üstlenerek, rücu etme hakkı olmaksızın satıcıya avans ödeme yaptığıında ise, anılan hükme uyulmuş olmaktadır. Esas olarak Borçlar Kanunu içinde düzenlenen bu hükümler factoring için de geçerli olmakta ve işlemler buna göre yerine getirilmektedir.

Banka hukuku alanında çalışan hukukçular ve alanda uzmanlaşmış olan kuramcılar factoring işlemlerinin kredi mi, yoksa bir fonlama ve finansman aracı mı olduğu konusunda ciddi tartışmalar yapmaktadırlar. Bu tartışmaların netleşmesi pek olası görülmemektedir. Çünkü faktoring işlemleri, son yılların ortaya çıkardığı birçok hukuk dalı açısından ara konu sayılabilecek; birçok hukuk dalını değişik açılardan ilgilendirebilecek bir konu niteliğindedir. Ancak, kesin olan factoring işlemleri bir kaynak sağlama ve fonlama aracıdır. Dolayısıyla, bu ve buna benzer tartışmalı ara konularda olabildiğince özel düzenlemelere ve özel yasal kurallar oluşturulmasına yönelmekte büyük yarar vardır. Yoksa birtakım varolan eski yasal düzenlemelerin neresine oturabiliriz türünden zorlamalar batıdan alınan bu tür finansal araçları amaçlarından ve işleyiş biçimlerinden sapıtmakta; bu araçlardan beklenen ve umulan yararlar tam olarak sağlanamamakta; bu tür tartışmalar ve hukuksal sorunlar yüzünden gelişemeyen kurumlar ve araçlar yurtdışı benzer kurumlarla ve araçlarla yarışmamaktadırlar.

4. FAKTORİNG İŞLEMLERİNİN VERGİ YASALARI KARŞISINDAKİ DURUMU

4.1. Gelir ve Kurumlar Vergisi Karşısındaki Durum

Vergi yasalarında factoring şirketleri ve factoring işlemleri için özel bir düzenleme söz konusu değildir. Factoring şirketleri anonim şirket şeklinde kurulmak zorunda oldukları için vergileme yönünden Kurumlar Vergisine; sağladıkları kazanç ticari kazanç hükmünde olduğu için de bu kazancın tespitinde 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 37 ve izleyen maddeleri hükmüne tabidir.

Faktoring şirketleri için genel olarak iki tür kazanç söz konusudur. Bunlar:

1. Faktoring Komisyonu: gerçek bir mal veya hizmet hareketine dayanan fatura karşılığı tutarın vadesinde ödenmesi, bu işlem nedeniyle yüklenen risklerin karşılanması ve verilen diğer birtakım hizmetler karşılığında müşteriden tahsil edilen bedeldir. Bunun oranı uygulamada genel olarak % 1 ile % 3 arasında değişebilmektedir.
2. Finansman Ücreti: Bu bir fonlama hizmetidir. Kimi zaman factoring şirketleri müşterilerine fatura tutarının % 80-90'ını öndelik (avans) olarak öder. Bu aslında

müşteriye faktoring şirketi tarafından sağlanan bir kaynaktır. Bu işlem karşılığında müşteriden iskonto oranına eşit bir faiz tahsil edilir. İşte bu faize ya da paraya finansman ücreti denilir.

genel olarak bu iki kaynaktan oluşan faktoring şirketi gelirleri 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 37 ve izleyen maddeleri hükmü doğrultusunda ticari kazanç olarak tespit edilir ve Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre vergilendirilir.

4.2. Damga Vergisi Karşısındaki Durum

90 sayılı KHK'ye dayanılarak çıkarılan Yönetmeliğin 10'uncu maddesi uyarınca, faktoring şirketlerinin müşterileri ile yapacakları işlemleri için yazılı sözleşme düzenlemeleri zorunludur.

488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun 1'inci maddesine göre; anılan yasaya ekli (1) sayılı tablodaki kağıtlar Damga Vergisine tabidir. Faktoring şirketlerinin müşterileri ile yaptıkları bu sözleşmeler alacağın devrini düzenleyen temlikname hükmündedir. 488 Sayılı Yasaya ekli (1) sayılı tablonun I.1'inci bölümü olan mukavelenameler, taahhütnameler ve temliknameler bölümüne göre belli parayı içerdiği takdirde binde 6 oranında damga Vergisine tabidir. Bu sözleşmeler belli parayı içermiyorsa o takdirde 459.400.-TL² Damga Vergisi ödenecektir.

Borçlar Kanunu açısından temliknamelerde bir tutarın gösterilme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bir başka deyişle, temliknamelerde tutar koşulu geçerlilik koşulu değildir. Herhangi bir tutar gösterilmemiş olsa da, diğer unsurları tamam olduğu takdirde temlik sözleşmesi Borçlar Kanunu bakımından hukuken geçerlidir. Damga Vergisi Kanunu'nun 11'inci maddesine göre; cari hesap şeklinde açılan kredilerle her türlü ikrazata ait taahhütname ve mukavelenameler (İskonto ve iştirak senetleri taahhütnamesi-Dispas- dahil) ve bunların temlik, yenileme, devir ve değiştirilmesine müteallik bütün kağıtlarda ve keza matlupların devir ve temlikine ilişkin mukavelename ve temliklerde ikraz veya temlik edilen para miktarının veya azami haddinin gösterilmesi mecburidir.

Damga Vergisi Kanunu vergileme açısından Borçlar Kanununa göre özel kanun olması nedeniyle temlik sözleşmelerinde tutar yönünden belirleyici durumdadır. Damga Vergisi Kanunu'nun 11'inci maddesine vergisel anlamda uyulması zorunludur. Her ne kadar uygulamada özellikle kamu kesimi ile yapılan birtakım taahhüt işlerinde işin sonucu ve tutarı net olarak belirlenemediğinde ortaya birtakım sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunlar Damga Vergisi açısından hakedişin düzenlendiği tarihte ayrı bir temlikname istenerek ve hakedilen tutar bu temliknameye yazdırılarak vergilendirilmekte ve yolla Damga Vergisi Kanunu'nun 11'inci maddesine uygunluk sağlanmaktadır. Başlangıçta işin gereği olarak tutarsız olarak düzenlenmiş olan temlikname üzerinden maktu olarak Damga Vergisi alınması; daha sonra tutar belli olduğunda yeni bir temlikname düzenlettirilerek belirli tutar üzerinden binde 6 oranında Damga Vergisi alınması şu an için sorunu çözenin en ussal yolu olarak görünmektedir. Biz göre ise, ticari yaşamı son derece engelleyen, yarattığı soru ve sorunlarla Devleti son derece meşgul eden

² Bu tutar; 16.12.1997 tarih ve 23202 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Damga Vergisi 31 Seri Numaralı Genel Tebliği ile belirlenmiştir.

Damga Vergisi gibi birtakım zor kavranabilir. Vergilerin uygulamadan kaldırılması veya en azından uygulama alanının son derece sınırlı duruma getirilmesi en büyük çözüm olacaktır.

Factoring şirketlerinin yapmış oldukları temlik sözleşmeleri olayın özü gereğince tutarlı yapılmaktadır. Factoring ve faktörün sözleşmesi alacak temlik esasına oturduğu için sözleşmede temlik bedeli doğal olarak yer almaktadır. Dolayısıyla, 488 Sayılı Yasa'nın 11'inci maddesi hükmüne uygun davranılmaktadır. Ancak, factoring şirketleri nezdinde yapılan vergi incelemelerinde ciddi boyutta Damga Vergisi kayıp ve kaçığı saptanmıştır. Bu durum genelde müşteri ile yapılan sözleşmelerde tutar gösterilmemesinden ya da hiç sözleşme yapılmamasından kaynaklanmıştır. Özellikle factoring şirketinin de mensubu olduğu grup şirketleri ile yapılan factoring işlemlerinde Damga Vergisi yükünden kurtulmak için 90 Sayılı KHK uyarınca çıkarılmış olan Yönetmeliğin 10'uncu maddesi de ihlal edilerek sözleşme düzenlenmediği görülmüş ve bu şirketlere gerekli cezalı tarhiyatlar yapılmıştır.

4.3. Gider Vergisi (BSMV) Karşısındaki Durum

Factoring işlemlerinin Katma Değer Vergisi'ne (KDV) mi, yoksa Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne (BSMV) mi tabi olduğu konusunda halen tartışmalı bir durum bulunmaktadır.

Banka ve bankerler dışındaki şirketlerin vermiş oldukları finansman hizmetleri KDV'ne tabi tutulmaktadır. Finansman hizmeti ya da factoring hizmeti bankalar bünyesinde yapıldığında BSMV'ne tabi tutulmaktadır. Ancak bu hizmetler başka şirketler bünyesinde yapıldığında bu hizmetlerin KDV'ne mi, BSMV'ne mi tabi olacağı Maliye 03.05.1991 tarih HZMT 28201-447/31842 sayılı ile verdiği özelveğe rağmen halen tartışmalıdır. Maliye Bakanlığı'nın söz konusu özelveği şöyledir:

“Bilindiği üzere 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28'inci maddesinin ikinci fıkrasında; bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine ne ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar da banka muameleleri vergisine tabidir denilmekte, son fıkrasında ise 2279 sayılı Kanuna göre ikraz işiyle uğraşanlarla ikinci fıkrada belirtilen muamele ve hizmetlerden herhangi birini devamlı olarak yapanların da banker sayılacağı belirtilmektedir. Anılan hükümlere göre, banka muamelelerinden herhangi birini devamlı olarak yapanlar banker addedilmektedir. Bu nedenle şirketiniz, banka muamelelerinden birini teşkil eden kredi verme işlemi nedeniyle banker sayılacağından,

- 1. Şirketinizle satıcı arasından yapılan sözleşme gereğince satıcının istediği anda kullanabileceği ön ödemeler için genellikle fatura bedelinin % 70-90'ı oranında verilen kredi dolayısıyla alınan faiz veya iskonto bedelinin,*
- 2. Kredibilite araştırması, üstlendiği risk, alacak hesaplarının tutulması ve tahsilatı gibi hizmetler karşılığı satıcının temlik etmiş olduğu alacaklar üzerinden alınan komisyon, ücret ve benzerlerinin,*

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabi tutulması gerekir.”

Şu an için uygulmadaki sorunları çözmüş olmasına karşın, Bakanlığın bu özelveği çeşitli açılardan eleştiriye açıktır. Bakanlık, factoring şirketlerince verilen hizmetlerden yola

çıkarak, bu işlemler bankerler tarafından yapılan işlemlere benzerlik gösterdiğinden, bankerler de BSMV kapsamında bulduklarından siz de bu işleri devamlı surette yaptığınıza göre BSMV kapsamıdasınız gibi çok geniş bir görüş vermiştir. Factoring şirketleri banka ya da bankerlik şirketi değildir. Yaptıkları işlemler bankalara ya da bankerlere bezeyebilir. Ancak, hukuki yapıları ve işlevleri itibariyle banker gibi tanımlanmaları ya da sayılmaları olanaklı değildir. Bu bakımdan Bakanlık öznelgesi tartışmalıdır.

Bu tür tartışmaları önlemenin yolu, öteden beri savunageldiğimiz üzere; 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun yürürlükte olan maddelerinin zaman geçirilmeden yürürlükten kaldırılması; bu yasa yerine banka, bankerlik ve her türlü finans, fon vb. işlemlerin özel oranlı olarak KDV Kanunu kapsamında yeni bir düzenlemeye gidilmesi yerinde olacaktır. Yeni yapılacak düzenlemeyle, bu tür hizmetleri veren kurumlar lehlerine kalan faiz, komisyon, bedel karşılığı gibi tutarlar üzerinden belli oranda KDV ödeyebilirler. Böylece, uygulama karşılaşılan çoklu yöntemlerden ve karşılaşılan bu türden sorunlardan kurtulunmuş olacaktır.

5. SONUÇ

1980'lerden itibaren yapısal değişikliklere yönelen Türkiye, her geçen gün batıdaki tüm finansal tekniklerden ve araçlardan yararlanır; bu teknik ve araçları hızla kendi yapısına uygun durumda işletir bir hale gelmiştir. Bugün, hemen hemen batı ülkelerinde kullanılan tüm fonlama ve finansal araç ve teknikler ülkemizde bu alanda etkinlikte bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılmakta; hatta ülke yapısına dönük birtakım araç ve tekniklerle bunlar geliştirilmektedir. Tüm bu güzel gelişmeler olurken, kamu kesiminin de yasal düzenleyici ve hukuksal ölçütleri belirleyen taraf olarak konulara açılımcı ve ufku geniş bir biçimde yaklaşması; bu alanlarda yaşanan sorunlara ve yasal düzenleme (mevzuat) engellerine günü kurtarmak, sadece o an önüne gelen olayı çözmek gibi geçici çözümler yerine kesin ve kalıcı çözümler üretmesi gerekmektedir. Ülkemize girmiş olan ve girecek olan finansal araç ve tekniklerin zamanında kavranması, iyi bilinmesi ve bu alanda deneyim sahibi kişilerin dinlenmesi bu düzenlemelerin sağlıklı yapılmasını kolaylaştıracaktır. Bilinmeyen, kavranamayan konuların düzenlenmesi; yasal sınırlarının çizilmesi olanaklı değildir.

KAYNAKÇA:

- 1- İsmail EMEN; Türkiye'de Factoringin Genel Esasları, Türkiye'de Factoring III(Seminer), İstanbul 1996, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, 1996/118.
- 2- Prof.Dr.Selahattin TUNCER; Factoring ve Vergi Sorunları; Türkiye'de Factoring III(Seminer), İstanbul 1996, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, 1996/118.
- 3- O.Yılmaz ÖZBAĞCI; Görüş Raporu, 20.05.1997, Sayı: YMM/36/1997-2.
- 4- Doç.Dr.Ahmet KIRMAN; 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu Şerhi, Ankara 1997.
- 5- Factoring konusuna ilişkin yasal düzenlemeler